

AZ ETO ÉS A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI OSZTÁLYOZÁS – TÁJÉKOZTATÁS

Hozzászólás Dippold Péter cikkéhez

SCHNELLER KÁROLY

Dippold Péter a kutató-történész szemszögéből vizsgálja a szakirodalmi osztályozás–tájékoztatás eszközeit, eredményességét és kívánatos fejlesztésüket.

Érdemes emlékeztetni arra, hogy a kérdés negyedszázada már felmerült a hazai szakajtóban.¹ Akkor *V. Windisch Éva* írásában a hangsúlyt a történelem tárgykörének („érvényességi területének”) meghatározására, illetve kiterjesztésére helyezte, azaz mindazon tudományzakoknak a történelem főosztályba való (párhuzamos) besorolására, amelyeknek múltbeli (történeti) vonatkozása van. Kivételt kívánt tenni a filozófia, nyelvészet, művészet és irodalom történetét tárgyaló művekkel (mivel azok önálló szaktörténettel bírnak), viszont „mindazok a múlttal foglalkozó művek, melyek tárgyukat az élet anyagi jelenségeinek köréből merítik, kivétel nélkül beiktatandók a 93/99 főrészből is (tehát lényegében az 5. és 6. főosztályban elhelyezett történeti művek); a tárgyak szerint a 3 főosztályba tartozó történeti jellegű művek ugyancsak kivétel nélkül; a többi szakokból pedig . . . a múltból merítő műveknek csak még egy kidolgozandó elvek szerint körülhatárolandó része kaphat második helyet vagy utalócédulát a 9 főosztály megfelelő pontjain.” Külön hangsúlyozza a cikkíró a történelemben szerepet játszó fontosabb személyekről szóló életrajzi művek besorolásának szükségességét.

A cikk akkor élénk visszhangot keltett.²

Összegezve a hozzászólásokat négy fő kérdés köré csoportosíthatók a megvitatott témák:

- *Tartalom.* Mi tartozzon a szakkatalógusba (bibliográfiában) egy szakon (osztályon) belül a történelemhez;
- *A feltárás eszköze.* Milyen eszköz alkalmas a történelem osztályozására, és a tájékoztatásra;
- *Szerkezet.* Milyen struktúrában kívánatos elrendezni az anyagot, azaz, ami ezzel egyértelmű: mely irányból (irányokból) legyen megközelíthető a keresett dokumentum;
- *Használat.* Ki és milyen eredménnyel keres a szakkatalógusban.

A legnagyobb érdeklődést az első, tartalmi kérdés váltotta ki. Érthető módon a történész hozzászólók a szisztematikus katalógusban egyetlen helyen, együtt kívánták tartani mindazt, ami őket érdekli, foglalkoztatja, tehát az egyes szakterületek történetét is. Nem volt egységes vélemény az együtt tartandó történeti szempontú szaktudományi anyag körét tekintve, bár túlságosan nagy nézetkülönbségek ezen belül nem adódtak. Lényegé-

ben a társadalomtudományok és az anyagi civilizáció minden múltbeli jelenségét ide kívánták sorolni.

Az osztályozással foglalkozók többsége viszont úgy vélte, hogy a tartalmi kör ilyen mértékű kiterjesztése veszélyezteti a történelem áttekinthetőségét, hiszen e nélkül is nehézségekkel küzdenek a dokumentumok legcélszerűbb elrendezése terén. Így jobbnak vélték a szaktudományok történetét meghagyni a szakrendszerben megállapított helyükön, ahol lehetőség van a történeti szempont kihangsúlyozására, de az illető tudományág sajátos tagolásában (pl. a történelemtől eltérő korszakolás).

Nem könnyű a válasz arra a kérdésre, hogy mikor válik egy efemernek tűnő dokumentum történetivé. Tehát például egy gazdasági helyzetjelentés, statisztika vagy szociográfia, ami látszólag csak a mai érdeklődést szolgálja, hogy lesz a jövőben fontos történeti forrás. Ezért szükséges az aktuális irodalmat is potenciálisan történetinek tekinteni, a gyakorlat nyelvére fordítva: időelosztással ellátni, ami majdani beillesztését a történelem szakba megkönnyíti.

Sajátos módon kevesen és keveset foglalkoztak a művelődéstörténet hovatartozásával. Tulajdoníthatjuk ezt talán annak is, hogy a történészek számára magától értődően ez a történelemnek csak egy rész-stúdiuma, nem vévén figyelembe azt a tényt, hogy a szakrendszerben saját jelzettel rendelkező tudományág (igaz, az ETO-ban a történelem keretében, de nem az általános „terület – kor” szerkezetben).

Látszólag alárendelt kérdés az említett elvi nézetkülönbség mellett, hogy milyen terjedelmű feltárandó anyagról van szó. Holott nem az! Egy bibliográfia fejezetcímei és azokon belül a néhány oldalnyi felsorolás könnyen átnézhető. Ugyanakkor egy nagyobb könyvtár terjedelmesebb szakkatalógusa szemszögéből már nem mindegy, hogy egy szaktudomány körét milyen tágan állapítjuk meg.

Tájékoztatóképpen: a Történettudományi Intézet szakkatalógusa 108 fiókot tesz ki, ezen belül a magyar történelem 36 fiókot, az OSZK szakkatalógusának 93/99 jelzetű része 129, illetve 45 fiókot.

Hangsúlyozni kell, hogy az OSZK osztályozói sem jelenleg, sem a múltban – az említett régi vitát megelőzően sem – szorították a történelembe sorolandó művek körét a „köztörténetiek”-re, ugyanez vonatkozik a Magyar Nemzeti Bibliográfiára is. A társadalmi jelenségekkel foglalkozó műveket (szociográfia, politika, jog, közigazgatás és gazdaság), ha múltbeli jelenségeket írnak le mindenkor párhuzamosan a történelem szakba is besorolták. Más kérdés, – és ezt változtatlanul fenntartják – hogy a saját szakterületükön belül pl. a jogi intézményeket vagy a gazdaság kérdéseit kutatók könnyebben tájékozódhatnak, ha az illető szaktudomány osztályaiban keresnek, mint a történelem szakban, ahol a feltárásmód eleve meghatároz bizonyos megközelítési lehetőségeket. (Csak mutatóban néhány kérdés, amely szorosan összefügg a magyar történelemmel: jobbágyság, idegenajkúak az államban, függetlenségi mozgalmak, Szász egyetem – a felsoroltak megtalálása a magyar történelem szakban úgyszólván reménytelen.)

A dokumentálás *eszközének* kérdését is érinteni kell. *Dippold* Péter cikke felment az alól, hogy élő szakkönyvtárak, a tárgyszókönyvtár vagy a tézaurusz kérdését fejteggessük. Ezért csak az ETO használatáról röviden. Legtöbbször azt róják fel az ETO-nak, hogy – egyik hozzászólót idézve – „gyufacimkényi helyen” intézi el a magyar történelem osztályozási lehetőségét. Valójában az ETO az alkalmazókra bízta a lehetőségekkel

való élést, amikor a segédtablázatokban a földrajzi tagolást (és annak is további lehetőségeit), valamint a korlátlanul variálható időelosztásokat lehetővé tette. Ezek önálló elemként is alkalmazhatók, az információk jellemzésére egyenértékűek a főtáblázati jelzetekkel. Azaz, földrajzi, valamint kronológikus katalógusok létrehozására alkalmasak, tagolásukban a tárgy (jelen esetben a történelem) játszhat meghatározó szerepet.³

Mindaddig, amíg a dokumentumok keresése csak „kézi” úton lehetséges, nagy jelentőségű a szakkatalógusban (szakbibliográfiában) a *szerkezet*, a felépítés módja (struktúra). Tehát, hogy az adott tárgykört milyen módon tagoljuk, rendezzük. Így a történelem körébe tartozó műveket is.

Az ugyanis nyilvánvaló, hogy az elhatározott tagolás (a tárgy részletezése) csak korlátozottan variálható. Ha a történelmet kívánjuk „bontani”, kézenfekvő, hogy tartalmilag a hely (földrész, ország, országrész, kisebb egységek) – azokon belül pedig az idő (kor, korszak) tagolás kínálja a legtöbb kereső számára a legcélszerűbb utat. Ebben a kérdésben a témával foglalkozók többsége egyetértett. Elvben ez a megközelítés megfordítható pl. külön kronológikus vagy földrajzi katalógus segítségével, amikor is ezek az egyik keresési lehetőséget – akár az egységes szakrendszertől függetlenül is – biztosítani tudják. Ha ugyanis létezik – mondjuk – egy földrajzi katalógus, amelyen belül tárgyi rend érvényesül, a szorosan vett tárgyi katalógus mellőzheti, illetve alárendelt módon alkalmazhatja a „hely” szempontját és ezzel egy másik (vagy harmadik) rendező elemet vezethet be (azaz egy újabb megközelítési lehetőséget biztosíthat) anélkül, hogy túlbonyolítaná a rendszert. Ugyanez vonatkozik egy kronológikus elrendezésű katalógusra is.

Természetesen a szorosan vett tárgyi (szak-)katalógus is variálhatja rendező elemei sorrendjét, de ez a besorolási helyek duplázódásával, illetve sokszorozásával jár. Ha a rendező elemeket növeljük, tehát a történelem esetén a tér–idő mellé harmadikat (pl. téma szerintit) is fölveszünk, az egyszerű variációs számítás szerint [az $n!$ (faktorális) =6] hat helyre kellene besorolni a dokumentumot, hogy minden megközelítésben megtalálható legyen, egy további elem megléte esetén (pl. formai: forrás – feldolgozás) már 24-re emelkedne a lehetséges besorolások száma. (Persze a valóságban ezek közül több fölösleges lenne.) Ez tehát nem járható út.

Az előbbieken említett tér–idő metszetek mellett, (illetve után) harmadikként a történészek többsége a további tárgyi, azaz tudományterületi tagolást tartja szükségesnek, azaz a történelem szakterületeinek (társadalom, gazdaság, politika, jog, művelődés stb.) csoportosítását. Kérdés, hogy ha ez a sorrend helyes (tér–idő–tudományterület), és a katalógus is ilyen szerkezetben épül, akkor az egyes rész tudomány művelője (a szak-történész, pl. a gazdaságtörténet művelője) megfelelő segítséget kap-e a katalógustól a történelem szakban? Tárgyát először országonként (területi egységenként), majd azon belül korszakonként tagolva a katalógus történelem szakjának számos helyen kellene összegyűjtenie. De ha – mint a Történettudományi Intézet szakrendjében – az elrendezés sorrendje: tér – tudományterület – idő – egy ország történetének egy bizonyos korszakát kutató ugyancsak szétszórván kapja kézhez a keresett irodalmat. Az átfogó szakirodalmi tájékoztatóra irányuló igény egy bizonyos ország történelmének meghatározott korszakában viszont nem kívánja meg a tudományterületi (tematikus) tagolást, mert mindenre kíváncsi.

A fenti érveket figyelembe véve, az OSZK régi gyakorlatát követve, a 93/99 történelem szakba besoroljuk azokat a társadalmi jelenségekkel foglalkozó műveket (szociográfia, politika, gazdaság stb.), amelyek történeti (retrospektív) jellegűek. Ezek a „témák” azonban a történelem szakban nem különülnek el, tehát beleolvadnak az általános tér–idő tagolás megfelelő szakaszába. Ezzel szemben saját tudományszakunk szakrendszerbeli helyén, ugyancsak a tér–idő tagolás segítségével együtt találhatóak.

Illetve csak akkor lennének együtt találhatóak (többnyire), ha nem került volna bevezetésre a csoportalkotásos katalógusrendezési elv. Talán éppen a történelem szak és a történeti jellegű más szakok bizonyítják a legszembetűnőbben, mennyire dezinformáló a csoportképzés. Meghökentő példákat hozott erre a Magyar Nemzeti Bibliográfia 1956–1958. évi számaiból *Windish* Éva cikkében (*Kubinyi* A.: A kincstári személyzet a XV. sz. második felében – a 33 szakban a földművesszövetkezetekkel; *Nagy* Lajos: Mezőgazdaság Pesten a XVIII. században a 63 szakban a tejkezeléssel és a fűszerpaprika termesztéssel egy csoportba került stb.)

Fokozottan áll ez a terjedelmesebb szakkatalógusokra. A történelem szakban, amelyben az idő (évszám) az osztályozásnak – a hely után – második rendező eleme, s így meghatározó jelentőségű, egyenesen komikus, ha ezt nem, vagy csak korlátozottan vesszük figyelembe, a csoportokon belül pedig más, nem tartalmi, hanem formai elemek a sorrend meghatározói (pl. a dokumentum megjelenési időrendje, szerző, betűrend, vagy más).

Világos ugyanakkor, hogy az egyetemes történelem csakúgy, mint az egyes földrészek és népek története más és más módon oszlik korszakokra, a korszakok nem, vagy csak véletlenül esnek egybe. (A FID C/3 92/99 bizottsága tárgyalt ugyan egy olyan korszakfelosztásról, amely alkalmas lenne – megfelelő értelmezéssel – több, vagy minden ország történelmének osztályozására, de javaslata még nem vált hivatalossá.) Másrészt a korszakok kerek évszámokhoz (pl. évszázadokhoz) nemigen köthetők. Ezért egy szakszerep sem alkothat a történelem területén általánosan érvényes korszakmeghatározó jelzeteket. Mondhatnánk, hogy az ETO a legtágabb lehetőségeket biztosította a legkézenfekvőbb időelosztásokkal. A dolog mésem ilyen egyszerű. Szoros katalógusrendezés esetén a korszak-kezdő évszám az irányadó a besorolás szempontjából. A megjelent műveknek egy része ugyan igazodik az elfogadott korszakhatárokhoz, más részük viszont nem: több korszakot fognak át, vagy egynek is csak egy részét tárgyalják, esetleg csak egy rövid időszakot, jelentős sorsfordulót stb. (Ez a kronológikus katalógusoknak is érzékeny pontja.) Felmerülhet egy mechanikus megoldási lehetőség – természetesen csak a korszakhatárokhoz nem igazodó művek osztályozása esetén: mind a kezdő, mind a végső dátum szerinti besorolás. (Lényegében az történelem itt, ami a két szomszédos korszakot átölelő művekkel, amelyek mindkét korszakba bekerülnek.) E megoldást – éppen a csoportképzés elv miatt – kipróbálni nem lehetett.

Született azonban néhány éve egy olyan tervezet az OSZK-ban, amely – egyelőre csak a magyar történelem terén – az ETO-ban csak igen elnagyolt (és nem is mindig helyesen megállapított) korszakokat (ill. korszakhatárokat) sokkal finomabban, részletesebben tagolja. *Jeszenszky* Géza volt ennek – az ETO jelzetrendszerébe beilleszkedő táblázatnak a kidolgozója. Erre feljogosította – egyebek mellett – az a tény is, hogy más országok (pl. Anglia, Németország, Franciaország stb.) történelme számára már eddig is

voltak ilyen részletes .0-ás jelzetek. Vitathatatlan előnye a táblázatnak, hogy nem pusztán évszám-helyettesítő szerepük van a .0-ás alosztályoknak, hanem szerencsés módon – ahol szükséges és célszerű – a magyar múlt „tematikus” részletezését is beleviszik a felsorolásba, ugyanakkor megtartják a történések időrendi egymásutánosságát. Úgy is mondhatnánk, hogy egy képzeletbeli magyar történelmi kézikönyv fejezetcímei adják az alosztályok meghatározását. Az adott korszak sajátos „csomópontjait” ragadja meg, amelyek lehetnek jellegükben politikaiak vagy gazdaságiak stb., de az adott korszakra a legjellemzőbbek és ugyanakkor a magyar történelem egybefüggő láncolatát alkotják. De kommentár helyett álljon itt maga a táblázat:

943.9 MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE

Részletes korszakbeosztás az Országos Széchényi Könyvtár számára

- .01 Őstörténet. Magyarország története a királyság megalapításáig
- .010 Magyarország története a magyarok bejövetele előtt
 - .2 Ősrégészeti kultúrák kora (kő-, réz-, bronz- és vaskor)
 - .3 Szkíták, kelták. I.e. VI–I. sz.
 - .4 Római uralom I–IV. sz.
 - .5 A népvándorlás kora (gótok, alánok, gepidák, longobardok stb.)
 - .51 A hunok. Attila
 - .7 Az avarok. A „kettős honfoglalás” elmélete
 - .8 A szlávok
- .011 A magyar nép eredete (etnogenezis)
 - .1 A finn-ugor együttéléstől az V. sz.-ig
 - .11 Az őshaza kérdése
 - .3 Romantikus eredet-koncepciók (sumér, etruszk stb. származás)
- .015 Vándorlások, előhazák V–IX. sz.
- .017 A honfoglalás kb. 895–900. Árpád fejedelem
- .018 A vezérek (fejedelmek) kora 900–1000
 - .1 A kalandozások 900–955
 - .5 Géza fejedelem és az államalapítás kezdetei 972–997
- .02 Árpád-ház 1000–1301
- .022 Az államalapítás és a királyság megszervezése 1000–1116
 - .2 I. (Szent) István 997–1038
 - .5 Trónviszályok 1038–1077 (Péter, Aba Sámuel, I. András, I. Béla, Salamon, I. Géza)
 - .7 Az állam megszilárdítása 1077–1116 (I. (Szent) László, Könyves Kálmán)
- .025 Küzdelem a feudális széttagolódás ellen 1116–1205
 - (II. István, II. Béla, II. Géza, III. István, II. László, IV. István, III. Béla, Imre, III. László)
- .027 A rendi állam kezdetei 1205–1301
 - .2 II. Endre 1205–1255. Az Aranybulla
 - .4 IV. Béla 1235–1270. A tatárjárás 1241–1242
- .03 Választott (vegyesházi) királyok 1301–1526

- .032 Utódlási harcok és az Anjou-ház 1301–1387 (Vencel, Ottó, Károly Róbert)
- .3 I. (Nagy) Lajos 1342–1382. Mária 1382–1387
- .033 Luxemburgi Zsigmond 1387–1437
- .034 Albert, I. Ulászló, V. László 1437–1458
- .5 Hunyadi János törökellenes hadjáratai. A nándorfehérvári győzelem (1456)
- .035 I. Mátyás 1458–1490
- .036 Jagello-ház 1490–1526 (II. Ulászló, II. Lajos)
- .3 Az 1514. évi parasztháború. Dózsa
- .5 A török 1526. évi hadjárata és a mohácsi csatavesztés
- .04 Habsburg-ház. Török hódítás és Habsburg-abszolútizmus 1526–1711
- .042 Az ország három részre szakadása 1526–1576 (I. Ferdinánd, Szapolyai János, Miksa)
- .043 Rudolf 1576–1608
- .6 Bocskai szabadságharca és a bécsi béke 1604–1606
- .045 II. Mátyás, II. Ferdinánd, III. Ferdinánd 1608–1657
- .2 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem és országgyesítő kísérletei 1613–1629
- .4 I. és II. Rákóczi György fejedelmek 1630–1660
- .046 I. Lipót 1657–1705
- .2 Zrínyi Miklós. Az 1663/64. évi török háború
- .6 A török kiűzése 1683–1699. Buda visszavétele
- .047 Kuruc mozgalmak 1671–1711
- .2 Thököly Imre felvidéki fejedelemsége
- .5 II. Rákóczi Ferenc szabadságharca 1703–1711. I. József
- .05 A polgári társadalom kialakulásának kezdetei 1711–1848
- .052 III. Károly 1711–1740. A Pragmatica Sanctio
- .054 Mária Terézia 1740–1780
- .055 II. József 1780–1790 és II. Lipót 1790–1792. A jozefinizmus
- .057 I. Ferenc 1792–1835
- .2 A Franciaország elleni háborúk 1792–1815, a forradalom visszhangja
- .25 A magyar jakobinus mozgalom 1794–1795
- .058 A reformkor 1830–1848. V. Ferdinánd 1835–1848
- .3 Az 1830-as évek, Széchenyi fellépése
- .4 Az 1840-es évek, Kossuth vezetés szerepe
- .06 A liberalizmus kora 1848–1918. Ferenc József 1848–1916.
- .062 Forradalom és szabadságharc 1848–1849
- .2 1848 márciustól Pest kiűritéséig
- .3 1849: a téli hadjárattól Világosig
- .065 Az önkényuralom 1849–1867.
- .2 A Bach-korszak 1849–1860. A megtorlás
- .4 Az emigráció tevékenysége
- .5 Az 1859/61. évi válságidőszak
- .6 A Schmerling-provizórium és a kiegyezési tárgyalások
- .067 Az osztrák–magyar dualizmus kora 1867–1918

- .2 1867–1890: Andrássytól Tisza Kálmánig
 .6 1890–1914. A századforduló
 .65 Az 1903–1906-os válságidőszak
 .68 A koalíció és a Munkapárt, 1906–1914.
 .068 Az I. világháború alatt 1914–1918. IV. Károly 1916–1918.
- .07 A forradalmak és a Horthy-korszak 1918–1945
- .072 Az „őszirózsás” forradalom. Károlyi Mihály. 1918. október–1919. márc. 21.
 .073 A Tanácsköztársaság 1919. márc. 21. – aug. 1.
 .074 Az ellenforradalom 1919. augusztus – 1921.
 .4 A döntő külső beavatkozások: Clerk-misszió, a béketárgyalások, IV. Károly visszatérési kísérletei
 .075 Bethlen és a konszolidáció 1921–1931
 .077 A gazdasági világválság 1929–1933.
 .078 A német befolyás erősödése 1933–1939. Gömbös, Darányi, Imrédy és Teleki
 .8 Az I. bécsi döntés és Kárpátalja megszállása
 .079 A II. világháború időszakában 1939. szept.–1945. ápr.
 .2 A „nem hadviselő” szakasz 1941. júniusig
 .4 Részvétel a háborúban 1941. jún. – 1944. márc. 19. Bárdossy és Kállay
 .7 A német megszállás és a kiugrási kísérlet 1944. márc. – okt. Sztójay és Lakatos
 .8 A nyilas uralom és a felszabadító hadműveletek 1944. okt. – 1945. ápr.
 .9 Antifasiszta ellenállási tevékenységek
- .08 A népi demokrácia kora 1945–
- .082 A koalíciós kormányok időszaka 1944. dec. – 1948. júl.
 .2 Az Ideiglenes Kormány 1944. dec. – 1945. szept.
 .4 A Kisgazdapárt időszaka 1945. szept. – 1947. máj. Tildy, Nagy F.
 .7 A „fordulat éve” 1947. máj. – 1948. júl.
 .084 A „személyi kultusz” évei 1948–1956
 .2 Rákosi és a törvénysértések 1948–1953
 .4 Az új irányvonal kísérlete 1953–1955
 .6 Az 1956. évi politikai válság
 .085 Konszolidáció és gazdasági reform. Kádár J. 1957–
 .4 Gazdaságirányítási reformkísérletek 1968–

A közölt táblázatot az OSZK évek óta alkalmazza, szakkatalógusát e szerint szerkeszti. (FID jóváhagyása nincsen, így a benne foglaltak nem hivatalos jelzetek.)

Megállapodás szerint a két főkorszakot (tehát két kétszámjegyű .0-ás jelzetet) magukba foglaló műveket külön-külön mindkét korszakban elhelyezzük, ugyanez vonatkozik a többszámjegyű alkorszakokra is: Ezekben az esetekben – ha nem a szomszédos korszakokat tárgyalja a mű – az évszámhatárokat is feltüntetjük. Viszont a kettőnél több korszakot – akár csak részben is (tehát nem a kezdetektől végig) tárgyaló művek általában a főkorszakok elé – összefoglaló jelzettel – kerülnek elhelyezésre (ezen belül is fontos lehet az évszámhatárok feltüntetése). Lényegesen megkönnyítené a keresést, ha a fő- illetve alkorszakokon – tehát a táblázati tagoláson belül – a tárgyaló idő évszámait szerint lennének besorolva a cédulák a művek megjelenésének fordított időrendje helyett, ami a keresőnek semmit sem mond. Vannak csoportok, amelyekben igen tekintélyes mennyi-

ségű cédulaanyag gyűlt össze, ez a korszak egy bizonyos része (pl. egy évhez fűződő esemény) iránt érdeklődőnek szükségtelen többletmunkát okoz. Az sem túl szerencsés, hogy pusztán a csoportok továbbosztása céljából egyes helyeken bizonyos témák vagy formai ismérvek alapján újabb csoportok alakultak ki (források, gyűjtemények stb.) ami azt a tévhitet kelti, hogy ahol ilyenek nincsenek kiemelve, ott nem is léteznek.

Itt említendő, hogy a történelem gyűjtőfogalmához kapcsolódó művelődéstörténet valamely tagolására is történt kísérlet az OSZK-ban. Az olyan művek, amelyek tartalmilag nem ölelik fel az egész kérdéskört, tehát a művelődéstörténet egy szektorát tárgyalják, második, „szakmai” jelzetük alapján a következő csoportokba kerültek besorolásra:

- Írás – olvasás – könyv – könyvnyomtatás
- Erkölc – szokások
- Vallások
- Társadalmi jelenségek
- Természeti jelenségek, természettudományok
- Anyagi kultúra, technika
- Orvoslás
- Közlekedés
- Művészet, sport

A felsorolásból kitűnik, hogy csak nagyjából követi az ETO szerkezetét, mert a szakrendszerben egymástól távolos fogalmak is egy kupacba kerültek. A fenti szerkezet ellentmondásossága viszont más – lényegesebb – ok miatt nyilvánvaló: míg a történelemben a tematikus felosztást – a már ismertetett érvek miatt – mellőztük, itt viszont éppen az vált elsődleges rendező elemmé. Ezzel a művelődéstörténet „történet”-jellege vált kérdésessé, hiszen az elfogadott tér–idő szerkezet itt teljesen háttérbe szorult, ami az itteni tájékozódást teszi megoldatlanná. Ha az imént felsorolt „témák” művelődéstörténetiek (már pedig azok, még ha nincs is pontosan meghatározva a tudományág tartalmi köre), akkor a történelemben szokásos felosztásmódot kellene alkalmazni. Tehát a tematikus csoportosítás mellőzésével, a szokásos tér–idő szerkezet segítségével. A felsorolt részlettémák saját szakrendszerbeli helyükön – megfelelő tagolás esetén – eredményesebben kereshetők.

Még mindig a struktúrájánál maradván – megemlítendő a történelmi kutatásokhoz lazább szálakkal kapcsolódó Tudománytörténet kérdése is. Ezt – az általános tudománytörténet mellett – az egyes tudományágaknál gyűjtjük (az OSZK szakkatalógusának mintegy 40 helyén). Sajnos a csoportképzési módszer itt is csak az esetek egy részében teszi lehetővé a tudománytörténeti művek különválasztását, gyakran azonban a földrajzi jelzete művekkel, vagy egyéb tagolású (vagy tagolatlan) dokumentumokkal keverednek.

Végül a *használat* kérdéséhez: kinek a számára fontos a szakkatalógus, kik használják annak történelem részét?

A hajdani cikksorozatban – interjú formájában – néhány prominens történész nyilatkozott könyvtárhasználati szokásairól, de – mint kiderült – egyikük sem használta a szakkatalógust. Ami érthető is. Befutott tudósok legfeljebb akkor szoktak szakkatalógushoz fordulni, ha nem saját tudományuk vagy szűkebb érdeklődési területük tárgykörében kutatnak; egyébként saját emlékezetükre, vagy a szakfolyóiratok, szakkönyvek irodalomjegyzékére (rejtett bibliográfiákra) támaszkodnak, ha friss irodalmat keresnek. Egy, a tanulmányaikat végző egyetemistákról készült szűkebb körű fel-

mérés⁴ általánosítható következtetésekre — a szakkatalógus használata szempontjából — nem alkalmas. Köztudott, hogy ez a réteg elsősorban kötelező, előírt olvasmányokat keres, tehát nem, vagy ritkán fordul a szaktájékoztatáshoz. Azt a szélesebb réteget, a „művelt nagyközönséget”, amely leginkább rászorul a tárgyi katalógus használatára (és legsűrűbben használja is), tudomásom szerint ilyen szempontból még nem vizsgálták.

Szükség lenne olyan — folytatólagosan végzett — megfigyelésre, amely feljegyezné a keresési igényt, abban a formában, ahogyan az olvasó jelzi, és az erre adott válasz lehetetlenségét. Igen nagy segítséget jelentene egy ilyen felmérés azok számára, akik akár szisztematikus katalógussal, akár tárgyszó-katalógussal vagy tézaurusszal kívánják szolgálni a mainál jobb tájékoztatást.

JEGYZETEK

1. V. WINDISH Éva: Megjegyzések az ETO 93/99 történelem főrészének kérdéséhez. = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1960. Bp. OSZK, 1960. 141–150. p.
2. OSZK-híradó 1965. 5., 6., 8., 11., 12. sz.
3. BABICZKY Béla: Szemléletváltozás az ETO jelzetszerkezetében. = Könyvtári Figyelő. 1985. 31. évf. 1. sz. 17–27. p.
4. PÁLNE PÉTER Judit: A Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–történelem szakos hallgatóinak szakirodalmi tájékozódási szokásai. = Használói igények — tájékozódási szokások. (Szerk. Sz. Nagy Lajos) OSZK–KMK, Bp. NPI. 1983. 63–78. p.